

A Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet új bibliográfiai kötetei

GAZDA István

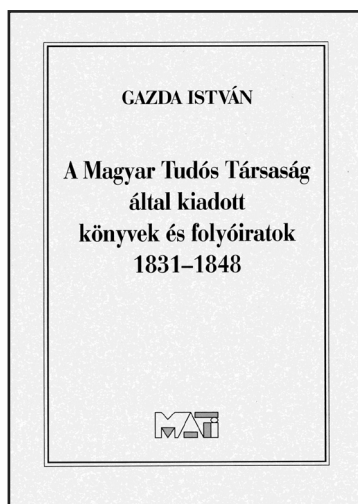
Száz év a pesti könyvkereskedelemből és szakkönyvkiadás történetéből 1748–1848 : különös tekintettel a reáltudományi kiadványokra / Gazda István – Budapest : Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet, 2017. – 234 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle könyvtára ; 117.)

ISBN 978-615-5365-21-8

A Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet az elmúlt több mint két évtizedben a hazai szakbibliográfiai kutatások meghatározó intézményévé vált. A *Gazda István* irányításával közhasznú nonprofit társasági formában 25 éve működő kutatóhely elsődleges feladata a reáltudományok hazai történetének feltárása és ennek részeként a matematika, fizika, kémia, csillagászat, biológia és kiemelt mértékben az orvostudomány forrásainak, illetve a diszciplínák könyvészetének közreadása. Mintegy 130 kötet látott eddig napvilágot az Intézet gondozásában, egy részük önálló retrospektív bibliográfia, ugyanakkor a megjelent művelődés- és tudománytörténeti monográfiák is tartalmazzák a szakterület alapvető könyvészetét; nem véletlenül, hiszen Gazda István kutatói ars poeticája, hogy a tudománytörténet alapja a bibliográfia, és minden összegző tudományos munka első lépésének az irodalom pontos, megbízható számbavétele kell, hogy legyen.

Az Intézet két legutóbbi, Gazda István által jegyzett kötete kitűnően példázza a fentebb írottakat. Az egyik opus, a *Száz év a pesti könyvkereskedelemből és szakkönyvkiadás történetéből 1748–1848 : különös tekintettel a reáltudományi kiadványokra* még 2017-es impresszummal hagyta el a sajtót, a másik idei kiadvány *A Magyar Tudós Társaság által kiadott könyvek és folyóiratok 1831–1848*. Az első kötet történeti összegzés, ugyanakkor a kérdéskör bibliográfiai kalauz-szerű feltárása is egyúttal. A második kötet klasszikus bibliográfia; igaz, olyan többlet információkkal kiegészítve, amelyek miatt a kérdés monografikus szintű feldolgozásának is tekinthető. A két kötet egyébként témájánál fogva kapcsolódik egymáshoz, szerves egységet alkot, a Száz év egyik fejezete a Tudós Társaság könyvkiadói működését taglalja 1832 és 1848 között.

A Száz év a pesti könyvkereskedelemből és szakkönyvkiadás történetéből a szerző 1988-ban kiadott *Könyvkereskedők a régi Váci utcában* című kötetének átdolgozott, kiegészített változata. A monográfiában feldolgozott száz év azt az időszakot jelenti, amikor Pest lett a könyvkultúra, vagy tágabb értelemben a szellemi (és politikai, valamint gazdasági) élet tényleges központja. A szerző nem tárgyalta a Duna jobb parti testvérvárosának, Budának könyves históriáját; jogosan, hiszen bármennyire is összenőtt a két helység, jogilag külön települések voltak.

GAZDA István

A Magyar Tudós Társaság által kiadott könyvek és folyóiratok 1831–1848 / Gazda István – Budapest : Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet, 2018. – 203 p. (Magyar Tudománytörténeti Szemle könyvtára ; 128.)

ISBN 978-615-5365-32-4

[Online elérhető a http://real.mtak.hu/80354/1/Reformkori__kiadvanyok_u.pdf címen]

A kötet szerkezeti felépítése az időrend, vagyis az egyes könyves cégek – nyomdák, kiadók, könyvkereskedők – tárgyalása alapításuk időrendjében történik. A korszak elején még nem alakult ki a könyvszakma klasszikus hármasa (nyomda, kiadó, kereskedés) vertikuma, erre csak később került sor. 1748-ban kezdődött az önálló könyvkereskedelem *Gerhard Mauss* üzletének megnyitásával és 1756-ban kezdte meg működését az első nyomda, *Eitzenberger Ferenc Antal* műhelye. Gazda István a források és a szakirodalom fölényes ismeretében biztosan kalauzolja olvasóját a helyenként szövevényes historiában. Az egykori könyvesek és nyomdászok gyakran nehezen követhető személyi, rokoni kapcsolatban álltak egymással, így helyenként nem könnyű eligazodni az általuk kialakított kapcsolati hálóban. Gazda István új források felhasználásával árnyalja azt a képet, amelyet az elődök – többek között *Gárdonyi Albert*, *Fülöp Géza*, *Kókay György* – magisztrális munkáikban felvázoltak.

A pesti könyvkultúra részese volt a korabeli európainak, a kereskedők szinte minden könyvet megszereztek ügyfeleiknek, és a hatalom különböző cenzurális rendelkezései ellenére eljutott a korabeli értelmiséghez az akkori legkorszerűbb eszméket tartalmazó irodalom. De sokszor nem is csak a külföldön megjelent könyvek közvetítésében mutatkozott meg a naprakészség, számos példával demonstrálja a szerző, hogy meglepően korszerű és igényes volt a szakkönyvkiadás is. Hogy a viszonylag szűk keresztmetszetű hazai piacon is megjelenhettek alapvető szaktudományos könyvek, abban szerepe volt a korszak elején még meghatározó latin nyelvnek; Gazda István több adatsort is közöl a latin, magyar, német nyelvű kiadványok arányáról. Míg a korszak elején 50:27:17 volt ez az arány, az 1790-es években már megfordult, 37:40:17 lett, vagyis ekkor már többségében voltak a magyarul kiadott munkák. Ebben a folyamatban, vagyis a magyar nyelvű tudományosság megteremtésében is fontos szerepük voltak a korabeli könyveseknek.

Gazda István az egyes cégek ismertetése során részletesen taglalja az általuk kiadott, illetve forgalmazott könyveket; a kötet alcímének megfelelően elsősorban a természettudományokra fókuszálva. Néhány egészen meglepő adatot is közöl a szerző. Id. *Leyrer József* – igaz, utánnyomásban – de mégiscsak olyan alapvető munkákat adott ki, mint például *Erasmus Darwin*, a „nagy” *Charles Darwin* nagyapja *Zoonomia* című összegzésének német nyelvű szövege. A négy kötetben közreadott hatalmas szintézis az evolúciós elmélet alapvető ideáját tartalmazza, és igazán csak Charles Darwin művei megjelenése után, a XIX. század végén figyelt fel a monográfiára a szaktudomány. Ez csak egy kiragadott példa arról, hogy a pesti könyvesek igyekeztek korszerű kiadáspolitikát megvalósítani.

Gazda István kitér a könyvkultúrát hátrányosan érintő történésekre, így a Martinovics-féle mozgalomra, amelynek vérbefojtása negatívan hatott a szellemi életre, és ennek volt következménye az olvasókabinetek betiltása. Foglalkozik a szerző a szaklapok sorsával is. A kötet első szerkezeti része egy jól szerkesztett kronológia, mindössze egy adata nem világos. 1790-nél olvasható, hogy „*Felépült az Egyetemi Könyvtár*”. A bibliotéka 1784-ben került át a budai Várból a pesti oldalra, a ferences kolostor épületébe, tudomásunk szerint 1790-ben nem volt semmilyen építkezés az intézményben, gyűjteménybővítés viszont történt. Ebben az évben, II. József halálát követően, elsősorban az abolíció során összegyűlt

hatalmas könyvanyag feldolgozása lett az Egyetemi Könyvtár új feladata, majd az így összegyűlt teológiai anyag nagy részét a volt pálos kolostorban, a teológiai szemináriumban helyezték el, ami szinte egy új gyűjtemény kiépítését jelentette. Alighanem erre az eseménysorra utalt a szerző kissé elnagyolt megfogalmazásában.

A kötethez kitűnően megválogatott és számos névmutató tartalmazó illusztrációs anyag kapcsolódik. Kár, hogy nem készült hozzá névmutató.

A másik tomos az Akadémia, illetve korabeli elnevezése szerint a Magyar Tudós Társaság kiadványainak bibliográfiája. Gazda István alapos forrásfeltáró munkával tisztázta a legkorábbi akadémiai kiadványok sorsát, és helyesbíti a régebbi bibliográfiák közlését. Eszerint nem 1826-ban (Petrik) vagy 1828-ban (az 1978-ban kiadott retrospektív bibliográfia az MTA kiadványairól), hanem 1831-ben jelent meg az első akadémiai kiadvány, a testület „*alaprajza és rendszabásai*”, vagyis alapszabálya és működését előíró dokumentuma magyarul és latinul. Első szakmai jellegű kiadványa a következő évben látott napvilágot, a *Magyar helyesírás' és szóragasztás' főbb szabályai*. Gazda István kötetének csak egy – méghozzá a második – része az időrendben közölt bibliográfia. A hosszú című összeállítás – *A Magyar Tudományos Akadémia 1831 és 1848 között megjelent kiadványainak nyomtatástörténeti megjegyzésekkel és teljes szövegű online hozzáférést lehetővé tevő linkekkel ellátott bibliográfiája* – pontosan fejezi ki a bibliográfia lényegét: a szerző egyrészt kiegészítette az egyes tételeket a kiadástörténeti adatokkal; ez tartalmazza a kötet lektorainak nevét, a megjelenés példányszámát,

illetve a kiadásváltozatok adatait is. Gazda István – az MTA Könyvtár és Információs Központtal közösen – összegyűjtötte az Akadémia által kiadott szinte teljes reformkori könyvanyagot digitalizált formában, ami a könyvtári repozitórium segítségével szabadon hozzáférhető, s ez nagy érték a kutatók számára.

A bibliográfia időrendi szerkezetű, azonos éven belül a tételek rendje a következő: sorszámossal ellátott művek – Gazda Istvánnak sikerült tisztázni a sorszámossal ellátott kiadványok teljes körét –, hivatalos, nem sorszámozott kiadványok és végül évkönyvek, névkönyvek, periodikumok. A választott szerkezet logikus, jól áttekinthető, azonban talán célszerű lett volna az egyes tételeket bibliográfiai sorszámossal ellátni. Most a tételek egy részének – a sorszámossal megjelent műveknek – van valamilyen száma; megoldható lett volna, hogy a kiadói sorszámától elkülönítve bibliográfiai tételszámot is kapjanak a művek. Ez különösen akkor lett volna hasznos, ha ehhez a kiadványhoz is készül névmutató, de – akárcsak az előző kötetnél – ez a hasznos segítő elmaradt.

A kötet első része történeti összefoglalás, illetve az akadémiai könyv- és folyóiratkiadásra vonatkozó forrásszövegek közlése. A tanulmány harmadik, záró része rövid kitekintés: *Az akadémiai könyvkiadás első 175 éve* címmel vázlatos áttekintés olvasható a grémium kiadói tevékenységéről. Ez a rész is egyfajta bibliográfiai kalauz és jó áttekintést nyújt az MTA könyv- és folyóirat kiadásáról.

Az ismertetett két kötet nagy nyeresége mind a bibliográfiai, mind a tudománytörténeti irodalomnak.

Pogány György

Most jelent meg:

125 év Székesfehérváron az olvasók szolgálatában. Pillanatképek a Vörösmarty Mihály Könyvtár életéből

Szőnyegi Hajnalka felelős szerkesztő és Hegedűs Éva szerkesztő munkájának köszönhetően, és a város támogatásával visszaemlékezéseket is közlő fotóalbumot adott közre a Vörösmarty Mihály Könyvtár.

(Bemutatását lapunk következő számában tervezzük. – A szerk.)